

Otpornost obitelji s djecom rane i predškolske dobi

Fiamengo, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:618582>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

MAJA FIAMENGO

OTPORNOST OBITELJI S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

OTPORNOST OBITELJI S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Maja Fiamengo

Mentor: doc.dr.sc. Toni Maglica

SPLIT, srpanj 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Otpornost	3
2. Obiteljska otpornost.....	5
3.1. Etiologija obiteljske otpornosti	6
3.2. Čimbenici obiteljske otpornosti	8
3.2.1. Rizik	8
3.2.2. Zaštitni čimbenici	9
3.2.3. Dobri ishodi	11
3.3. Intervencije koje potiču otpornost obitelji.....	12
4. Metodologija	14
4.1. Cilj i hipoteze istraživanja	14
4.2. Instrumentarij.....	14
4.3. Uzorak ispitanika	16
4.3. Postupak provedbe istraživanja	19
4.4. Obrada podataka.....	19
5. Rezultati i rasprava	20
6. Zaključak.....	30
LITERATURA.....	32

1.Uvod

Koncept otpornosti prvo se razvio u društvenim znanostima, gdje ga je još Darwin (1859) koristio kao termin prilagodbe sustava novonastalim uvjetima u promjenjivoj okolini (Miljković, 2017). U društvenim se znanostima, pak, koncept otpornosti javlja nešto kasnije te u kontekstu ranog i predškolskog odgoja još uvijek predstavlja relativno neistražen pojam. Recentna istraživanja pokazuju izrazito dobre temelje za daljnje proučavanje obiteljske otpornosti koje bi pružilo novi pogled na potrebe i potencijale obitelji, osobito onih u riziku (Borić, Maurović i Žižak, 2019).

Predškolska je dob vrijeme intenzivnog razvoja djeteta koji se odvija na nekoliko različitih dimenzija. U novijoj se literaturi sve više ističe važnost socio-pedagoške dimenzije jer dijete uči, razvija se i odgaja u interakciji s okolinom, a prva se interakcija događa unutar obitelji koja je primarni sustav s kojim dijete razvija najraniji kontakt. Još ga je Bronfenbrenner (1979) u Bioekološkoj sustavnoj teoriji ljudskog razvoja svrstao u mikrosustav koji izravno i snažno utječe na razvoj djeteta. Obitelj se u istraživanjima obiteljske otpornosti smatra zajednicom individua te tako povezuje individualnu sa obiteljskom otpornošću. Razina obiteljske otpornosti izravno utječe i na samo dijete. Smatra se izvorom snage za pojedinca, kao i eventualnim rizikom za razvoj nepovoljnih razvojnih ishoda ovisno o kontekstu, strukturi i odnosima unutar obitelji.

Pojam otpornosti korijene vuče iz istraživanja stresa koji je koncipiran prema ABC-X modelu. Razina obiteljske otpornosti na stres 90-ih se godina počinje nazivati obiteljskom otpornošću. Tako se obiteljska otpornost u literaturi definira kao dinamičan proces koji podrazumijeva sposobnost ostvarivanja dobrih ishoda unatoč izloženosti riziku, a potaknuta je zaštitnim čimbenicima (Borić i sur., 2019). Ključni procesi koji utječu na razvoj obiteljske otpornosti su: obiteljski sustav vjerovanja, modeli obiteljske organizacije i komunikacijski procesi (Berc, 2012).

Originalni upitnik za procjenu otpornosti obitelji razvila je autorica Walsh (1998) pod nazivom *FRAS – Family Resillience Assessment Scale* koji se sastojao od 66 čestica koje su proučavale obiteljsku otpornost. Upitnik je 2005. godine modificirala autorica Sixbey koja ga proučavala i skratila na 54 čestice podijeljene na 6 faktora: obiteljska komunikacija i rješavanje problema, sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama, podrška susjeda, obiteljska duhovnost, obiteljska povezanost, sigurnost i podrška u zajednici.

Upitnik su za potrebe istraživanja u Republici Hrvatskoj preuzele autorice Ferić, Maurović i Žižak (2016b) te je isti korišten za potrebe istraživanja u ovom diplomskom radu. Koristeći se *Upitnikom za procjenu obiteljske otpornosti* i *Upitnikom sociodemografskih podataka* provedeno je istraživanje na uzorku od ukupno 245 ispitanika, roditelja predškolske djece, u dječjim vrtićima sa područja grada Splita i općine Podstrana na temelju postavljenih hipoteza koje su pretpostavljale povezanost između socioekonomskog statusa, kronološke dobi roditelja i spola članova obitelji te procjene razine obiteljske otpornosti. U radu su brojčano, tablično i grafički predstavljeni rezultati istraživanja.

2. Otpornost

Otpornost je sposobnost nekog sustava da se prilagodi novonastalim uvjetima. Pojam otpornosti dolazi od latinskog glagola *resilire* što znači vratiti se, odskočiti, skloniti se (Berc, 2012). Koncept otpornosti prvo se razvio u prirodnim znanostima. Još ga je Darwin (1859, prema Miljković, 2017) koristio u kontekstu prilagodbe promjenjivoj okolini. U ekologiji, pak, otpornost označava adaptaciju određenog prirodnog ekosustava novom okruženju i težnju oporavku svog prvotnog statusa, opstanku, jačanju i osnaživanju (Yang, Feldman i Li, 2020).

U društvenim se znanostima pojavljuje pod pojmom psihofizičke otpornosti pojedinca jer su prvi radovi tijekom 70-ih godina proučavali isključivo psihološko zdravlje djece i mladih koji su prošli nepovoljne razvojne uvjete koji „na prvi pogled, mogu proizvesti samo nepovoljne posljedice“ (Miljković, 2017: 34). U početku se ta djeca nazivaju neranjivom (Anthony, 1974, prema Miljković, 2017) i nepobjedivom (Werner i Smith, 1982, prema Miljković, 2017), a kasnije se uvodi pojam individualne i obiteljske otpornosti (Rutter, 1999, prema Miljković, 2017) koji se dublje proučava i istražuje. U društvenim se znanostima otpornost definira kao dugoročni i kratkoročni proces promjena i prilagodljivosti pri čemu se podrazumijeva mogućnost reorganizacije sustava u nove režime različite dinamike (Zlatar Gamerožić, Ursić i Vukić, 2021).

Pregledom literature uočava se kako su istraživanja otpornosti prošla kroz četiri stadija razvoja: prvo se promatrala psihofizička otpornost pojedinca, zatim važnost okruženja pa intervencija i naposljetku neurobiološka prilagodba i višestruke razine okruženja pojedinca (O'Dougherty Wright, Masten i Narayan, 2013, prema Ferić, Maurović i Žižak, 2016). Kako obitelj predstavlja temeljni mikrosustav u Bio-ekološkoj sustavnoj teoriji (Bronfenbrenner, 1979) koji neposredno utječe na cjelovit razvoj djeteta, ne iznenađuje da su se istraživači usmjerili na istraživanje obiteljske otpornosti. Promatranje obiteljskog sustava ključno je za razumijevanje obiteljske otpornosti kao holističkog i sveobuhvatnog pojma (Mirosljavljević i Čosić, 2021).

Jedan od djetetovih mikrosustava, zasigurno, je i dječji vrtić koji je fleksibilan, humanistički orijentiran i sastoji se od članova koji su važan dio sustava, uključujući i dijete koje je aktivni subjekt svog vlastitog razvoja (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Dječji vrtić je, uz obitelj, najvažniji sustav koji

utječe na rast i razvoj djeteta. Obitelj i dječji vrtić dva su sustava koja funkcioniraju zajedno te odnos obitelji i vrtića predstavlja mezosustav prema Bioekološkoj sustavnoj teoriji ljudskog razvoja (Bronfenbrenner, 1979). Mezosustav se odnosi na suradničke odnose, odnosno partnerstvo obitelji i predškolske ustanove. U literaturi se nalazi i pojam „roditeljske angažiranosti“ u institucijski sustav budući da se sve više prepoznaje i uvažava uloga užih i širih članova obiteljske zajednice u životu i funkcioniranju pojedinca (Ljubetić, 2014). Tako je istraživanje obiteljske otpornosti kompleksno budući da djeluje na više razina i može se promatrati sa više različitih stajališta, struka i unutar različitog konteksta (Ferić, Maurović i Žižak, 2016).

Otpornost se može podijeliti na individualnu i obiteljsku. Pod individualnom se otpornošću podrazumijeva sposobnost pojedinca da se oporavi od neugodnog i stresnog događaja na način da nadvlada izvor stresa bez korištenja disfunkcionalnog ponašanja (Berc, 2012). „Otpornost predstavlja izostanak teže reakcije nakon izlaganja djeteta značajnoj prijetnji ili višestrukim nedaćama, ili pak, kad dijete ostvaruje postignuće pozitivne prilagodbe usprkos prijetnji razvojnim procesima“ (Žižek, 2019; Višnjić-Jevtić, 2019: 130). Smatra se da svaki pojedinac ima prirođenu mogućnost za razvoj otpornosti u svim fazama života i to na 5 razina: emocionalna stabilnost, fleksibilnost i prilagodljivost, usmjeravanje na okolinu, briga za sebe i otvorenost prema novim iskustvima. Razvoj otpornosti pojedinca kroz čitav život leži na temeljima u ranoj dobi. Pozitivno roditeljstvo, stabilan socio-ekonomski status, topli i podržavajući odnosi te razvoj sigurne privrženosti sa barem jednom odraslom osobom u ranom djetinjstvu dobra su podloga za izgradnju individualne otpornosti (Berc, 2012).

Koncept obiteljske otpornosti omogućava promatranje obitelji kao izvora snage za pojedinca, povezujući tako individualnu sa zajedničkom otpornošću. Obiteljska otpornost i otpornost pojedinca neraskidive su i ne mogu se promatrati odvojeno, budući da je pojedinac dio obitelji te kao takav preuzima obiteljsku kulturu, vjerovanja, ponašanja, načine nošenja s problemima (Khalaf, Sabah i Senouci, 2021). „Otpornost odrasle osobe jedan je od preduvjeta stvaranja obiteljske otpornosti jer su otporne obitelji one koje koriste kombinaciju osobne otpornosti, obiteljskih snaga i kvalitetnih resursa zajednice, kao što su učinkovite institucije i nevladine organizacije, kvalitetne škole i predškolske ustanove, partnerstvo između organizacija i ustanova“ (Simon, Murphy i Smith, 2005, prema Berc, 2012: 147).

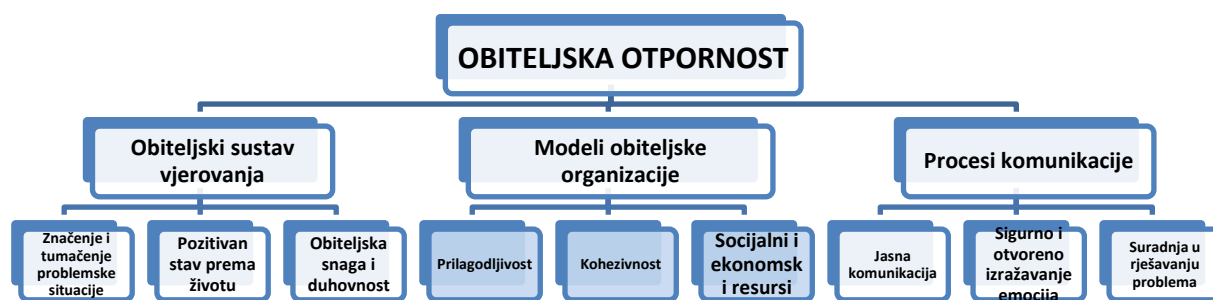

2. Obiteljska otpornost

Obiteljska otpornost obuhvaća sposobnost obitelji da se suočava i nosi sa stresnim situacijama, ali i mogućnost obitelji da se oporavi od negativnih utjecaja izazovnih životnih situacija (Walsh, 2016, prema Khalaf i sur., 2021). Pri definiranju otpornosti obitelji najčešće se navode ljubav, poštovanje, razumijevanje, pozitivna komunikacija i sposobnost nošenja sa izazovima. Iako je to ispravno, važno je napomenuti i rizike kojima je obitelj izložena (Ferić i sur., 2016a). Oni mogu biti socijalni, ekonomski, kulturološki ili prirodne katastrofe, biološki uvjetovane. Obiteljska otpornost omogućava održivost obitelji i prilagodbu unatoč rizicima i izazovima pred kojima se nalazi (Yang i sur., 2020). Otpornost obitelji tako se može definirati kao dinamičan proces prilagodbe, u kojem se ostvaruju dobri ishodi unatoč izloženosti rizicima, a potaknut je zaštitnim čimbenicima (Luthar i Cicchetti, 2000, prema Miroslavljević i Ćosić, 2021). Važno je napomenuti da otpornost nije konstanta i ista obitelj može pokazivati visoku stopu otpornosti u jednoj situaciji, ali nisku stopu otpornosti u drugoj. Otpornost obitelji proces je koji nije stabilan te ga je baš iz tog razloga moguće i osnažiti (Ferić i sur., 2016a). Za suvremene obitelji ne može se uzeti neko određeno pravilo jer se kroz vrijeme struktura obitelji mijenja. Obitelj nije statična jedinica koja će zauvijek ostati u jednom obliku (Ljubetić, 2007). Podložna je promjenama u vremenu i kao takvu je optimalno istraživati longitudinalnim istraživanjima (Ferić i sur., 2016a). Potrebno joj je pristupati sa posebnom odgovornošću i senzibilitetom, što objektivnije i bez predrasuda jer subjektivna vjerovanja o obitelji mogu doprinijeti selektivnom pristupu njenom razmatranju i pogrešnim zaključcima. Usporede li se obitelji iste strukture (dob, spol, ekonomski i socijalni status) u različitim kontekstima (društveni, kulturni i religijski uvjeti) one će možda potpuno drugačije funkcionirati u roditeljskoj angažiranosti, obiteljskim ritualima, distribuciji moći, navikama itd., što ne znači da je neka od tih obiteljskih zajednica bolja ili lošija za funkcioniranje pojedinca. Pri istraživanju obiteljske otpornosti uvijek je važno na umu imati kontekst i kulturu čitave zajednice (Ljubetić, 2014). „Otpornost obitelji višedimenzionalan je koncept čije razumijevanje predstavlja trajni istraživački i profesionalni izazov“ (Miroslavljević i Ćosić, 2021: 95).

Otpornost obitelji spoj je dvaju procesa: prilagođavanja (utjecaj zaštitnih čimbenika i mogućnosti razvijanja kad je obitelj pod utjecajem rizičnih čimbenika) i privikavanja (strategije suočavanja i nošenja sa situacijom bez štetnih ishoda) (Ferić i sur.

2016a). Proizlazi iz tri vrste resursa: socijalnih, ekonomskih i ljudskih, koji podrazumijevaju same članove obitelji, njihove individualne otpornosti, međusobne odnose i karaktere (Yang i sur., 2020). Uz resurse, na razvoj obiteljske otpornosti utječu i obiteljski procesi koji se prepoznaju kroz osam obiteljskih snaga: osjećaj zajedništva, vještine komuniciranja, poštovanje, predanost, podrška, zajedničke aktivnosti, povezanost i sama otpornost kao posebno navedena obiteljska snaga (Silberberg, 2007, prema Berc, 2012). Konceptualni okvir autora Walsh (2006) može pomoći boljem razumijevanju važnih i ključnih procesa za razvoj obiteljske otpornosti: obiteljski sustav vjerovanja, model obiteljske organizacije i stvaranje komunikacijskih procesa u obitelji (*Slika 1*) (prema Berc, 2012).

Slika 1. Konceptualni okvir procesa za razvoj obiteljske otpornosti (Berc, 2012)

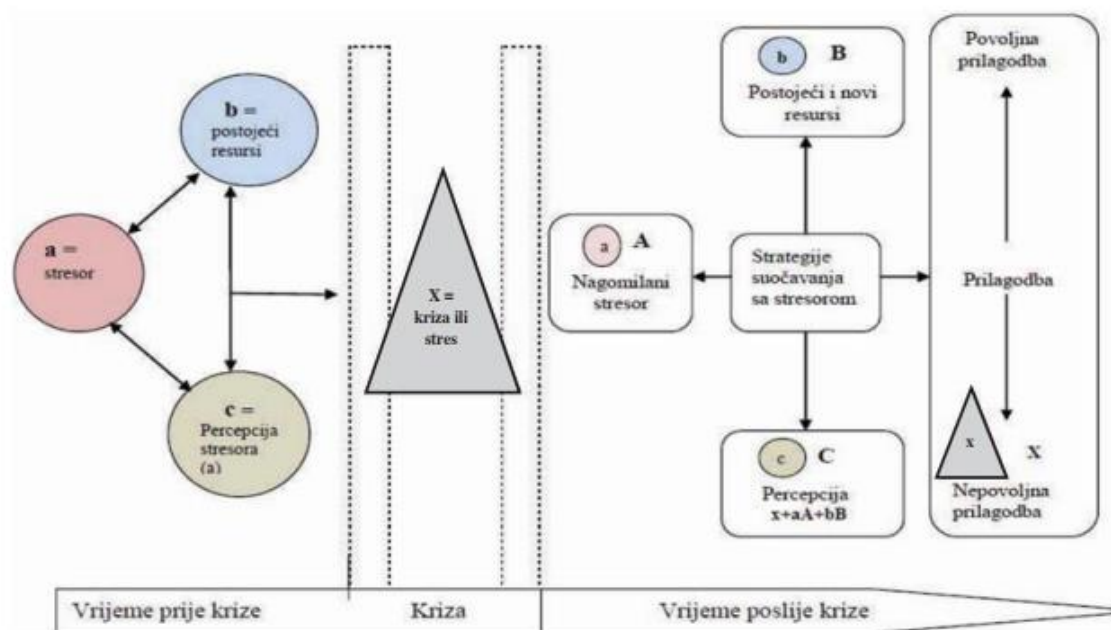
3.1. Etiologija obiteljske otpornosti

Promatrajući razvoj obitelji kroz povijest, vidljivo je da su sve revolucije i promjene ostavile traga na strukturi i ulogama obitelji, stavljajući na izazov njezinu mogućnost prilagođavanja. Budući da je obitelj nerazdvojiv dio društva i nemoguće ju je objašnjavati izvan konteksta (Ljubetić, 2007), tako je i obiteljska otpornost podložna promjenama kroz vrijeme (Ferić i sur., 2016a).

U ranijim istraživanjima otpornosti, koja su identificirala djecu sa izvanrednom mogućnošću oporavka, pa čak i napredovanja, unatoč ekstremno nepovoljnim situacijama

u kojima su se nalazila (Žižek, 2019; Višnjić-Jevtić, 2019), otkrilo se da je upravo obitelj izvor snage za pojedinca te da obiteljsko okruženje ima funkciju zaštite za dijete. Isto tako, nepovoljno obiteljsko okruženje može negativno utjecati na razinu otpornosti djeteta, postavljajući mu ograničenja za optimalni razvoj. Tako se obitelj smatra dinamičnim sustavom koji može poticati neprilagođenost ili otpornost, ovisno o načinima na koje se obitelj nosi sa stresom (Gardiner, Masse i Iarocci, 2019). Upravo i razvoj samog pojma obiteljske otpornosti vuče korijene iz istraživanja stresa, pri kojem su istraživači utvrdili značajnu povezanost između individualne i obiteljske otpornosti, točnije obitelj su promatrali kao zajednicu individua. Pomoću rezultata istraživanja formirali su se različiti modeli roditeljskih odgovora na stres, a 90-ih godina razina otpornosti na stres počinje se definirati kao obiteljska otpornost (Ferić i sur., 2016a). „Izvor stresa ili stresor može biti unutarnji ili vanjski podražaj, izolirani događaj ili niz događaja koje pojedinac ili obitelj procjenjuju ugrožavajućim za njihov život, njihova materijalna dobra i samopoštovanje, a koji s obzirom na takvu percepciju mogu poremetiti svakodnevni život pojedinog člana obitelji i obitelji u cjelini“ (Lazarus i Folkman, 2004, prema Berc, 2012: 152). Izvor obiteljskog stresa može biti normativan i nenormativan. U slučaju kraćih i predvidivih događaja na koje obitelj nije dobro prilagođena govori se o normativnom stresu, dok je nenormativni stres nepredvidiv i neponovljiv, kao što su primjerice kronična bolest ili gubitak posla. Nenormativni stres može biti i pozitivan (npr. dobitak na lotu), ali jednako stresan za obitelj. Bez obzira na izvor stresa, uvijek ga karakteriziraju iznimno visoki zahtjevi koji nadilaze mogućnosti obiteljske otpornosti, a mogu ozbiljno narušiti njeno funkcioniranje, ravnotežu, strukturu i odnose (Berc, 2012).

Autor Hill (1949, prema Ferić i sur., 2016a) je ABC-X modelom kroz 3 osnovna kombinirana elementa objasnio obiteljske krize: izvorima stresa (A), obiteljskim resursima (B) i značenjem stresa u obitelji (C) koji zajednički dovode do narušene obiteljske ravnoteže koju naziva stanjem krize (X). Hillov je model značajan po tome što je implicirao postojanje elemenata koji su pod utjecajem obitelji, a utječu na obiteljsku krizu, čime se onda pretpostavlja da se obiteljska otpornost može i osnažiti (Ferić i sur., 2016a). Budući da je Hillov model opisivao samo stanje prije krize, autori McCubbin i Patterson (1982, prema Berc, 2012) su ga proširili na dvostruki ABC-X model (*Slika 2*) kojim su objasnili kako obitelj na neku kriznu situaciju reagira postojećim resursima i snagama, ali i nakon suočavanja sa krizom (X) ostaju njene posljedice te je potrebno vrijeme da se obitelj prilagodi novonastaloj situaciji, a prilagodba može biti povoljna ili nepovoljna.

Slika 2. Dvostruki ABC-X model

3.2. Čimbenici obiteljske otpornosti

Otpornost je složen proces koji balansira između rizika kojima je obitelj izložena, potencijala pojedinca unutar te obitelji i životnog konteksta (Berc, 2012). Istraživanje obiteljske otpornosti napredovalo je u tri vala (Khalaf i sur., 2021) i utvrđeno je da na otpornost obitelji utječu tri osnovna čimbenika: rizik (zbog kojeg se pretpostavlja da se otpornost neće razvijati), zaštitni čimbenici (koji štite od mogućih nepovoljnih ishoda) i dobar ishod (koji je potrebno definirati na način da ga je moguće izmjeriti) (Patterson, 2002, prema Ferić i sur., 2016b).

3.2.1. Rizik

„Ponekad se ne vodi dostatno računa o činjenici da su mnoge obitelji zbog mentalnih, fizičkih, ekonomskih i drugih teškoća preopterećene zbog čega im je teško djelatnije uključiti se i brinuti o odgojno-obrazovnoj dobrobiti njihove djece“ (Ljubetić, 2014: 13). Rizični čimbenici za razvoj otpornosti djeluju na individualnoj razini (slaba socijalna prilagođenost, loša samoregulacija, niske kognitivne sposobnosti, biološke karakteristike) i na obiteljskoj razini (netrpeljivost, loša komunikacija, nepovezanost, sukobi, loša socio-ekonomska situacija) (Žižek, 2019; Višnjić-Jevtić, 2019). Kako bi

određivanje razine otpornosti pojedine obitelji bilo objektivno, u obzir se, između ostalog, uzima razina osobnih obiteljskih sredstava za život (Yang i sur., 2020). „Tako Masten i Coatsworth (1998) kao značajan rizik prihvaćaju onaj koji nastaje od: (1) visokorizičnog statusa uvjetovanog kontinuiranom, kroničnom izloženosti negativnim socijalnim uvjetima, poput siromaštva; (2) izloženosti traumatskim događajima, poput rata; (3) kombinacije visokorizičnog statusa i traumatskih iskustava“ (Ferić i sur., 2016a: 9/10). Pri istraživanju utjecaja rizika na obiteljsku otpornost, nije samo važno sagledavati vrstu rizika, već i duljinu vremenskog perioda u kojem je obitelj izložena tom riziku. Tako npr. na obiteljsku otpornost neće jednako utjecati kratkoročna ili dugoročna nezaposlenost roditelja (Ferić i sur., 2016a). Rizici poput siromaštva ili dugotrajne bolesti nazivaju se kroničnim rizicima, dok se kratkoročni rizici nazivaju akutnima. Kod kroničnog rizika, otpornost podrazumijeva suočavanje s tim rizikom tijekom cijelog njegovog trajanja, dok se kod akutnog rizika otpornost manifestira kroz oporavak (van Breda, 2018, prema Miroslavljević i Čosić, 2021).

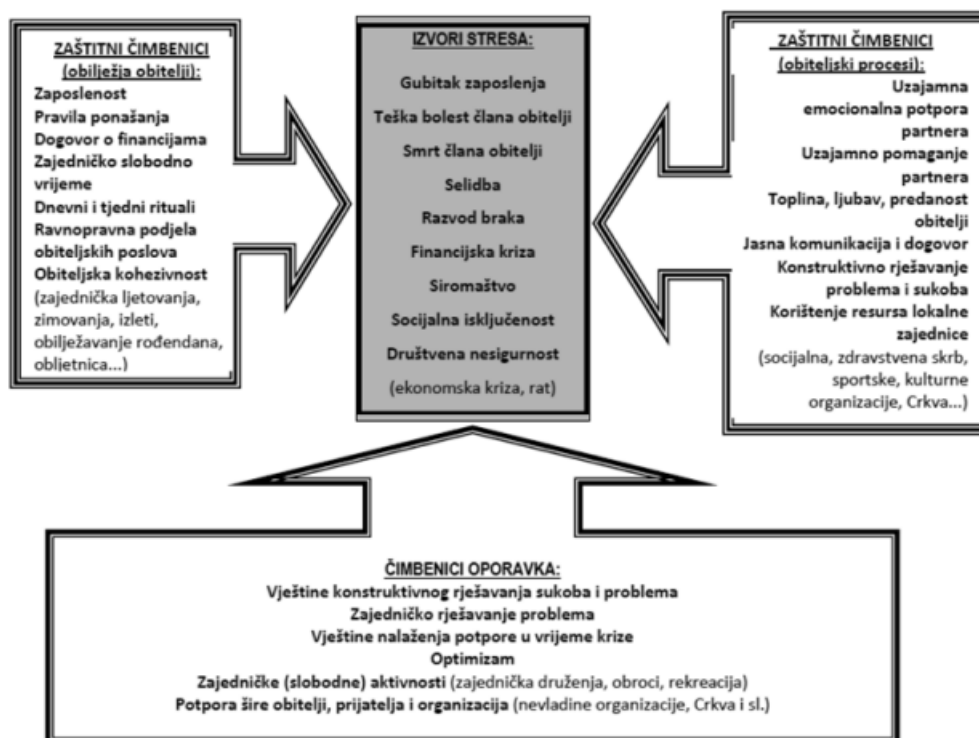
Različite se obitelji različito nose s rizicima. Tako se pojedine obitelji sa izazovima nose pozitivno i skladno žive zajedno, dok se druge nose teško, iako se nalaze u vrlo sličnim situacijama (Khalaf i sur., 2021). Nije neuobičajeno da rizici kulminiraju, odnosno da jedna rizična situacija za sobom „povuče“ i druge (Doležal, 2006, prema Žižek, 2019; Višnjić-Jevtić, 2019). Rizici, koliko god bili teški i izazovni, mogu osnažiti obiteljske odnose, sposobnost prilagodbe i povezanost. Perspektivu o obiteljskoj otpornosti trebalo bi širiti, a obitelji prići sa razumijevanjem. Novija istraživanja obiteljske otpornosti pridonijela su tome da se obitelji u riziku smatra i definira sposobnima za osnaživanje, a ne kao obitelji s poremećajima (Gardiner i sur., 2019).

3.2.2. Zaštitni čimbenici

Zaštitni su oni čimbenici koji, u interakciji s rizikom, pridonose otpornosti. Mogu biti na individualnoj ili obiteljskoj razini. Na njih utječe i okruženje: kultura, jednake šanse, sociodemografska obilježja, socijalna politika itd. (Ferić i sur., 2016a). Upravo je okruženje ono što neki autori smatraju snagom „otpora“ pojedinca preko zajedničke, kulturne otpornosti. Tako se kultura zajednice kao šireg sustava (vrijednosti, norme, običaji, jezik), navodi kao zaštitni čimbenik za prevladavanje rizika, bilo da se radi o prirodnim, biološkim ili društvenim katastrofama (Zlatar Gamberožić i sur., 2021). Obiteljski sustav otvoreni je sustav, pa su svi njegovi članovi, koji predstavljaju

podstavu, u stalnoj interakciji međusobno i sa drugom podstavama. Osobnost svakog člana (podstava) utječe na funkcioniranje čitavog sustava. Obitelj se može smatrati sustavom, cjelinom, sastavljenog od dvije komponente: pojedinih članova i odnosa između njih (Ljubetić, 2007). Upravo se karakteristike i odnosi unutar obiteljskog sustava mogu smatrati zaštitnim čimbenikom, ukoliko su afirmativne. „Kad mladi odrastaju u okolini koja obiluje podrškom i brižnim poticajima od strane osoba koje ih okružuju, veća je vjerojatnost da će zadovoljiti svoje razvojne potrebe za sigurnošću, ljubavi i dr. te da će to rezultirati pozitivnim osobnim ishodima u socio-emocionalnom, kognitivnom i moralno-spiritualnom području, prevenirati razvojne i školske probleme“ (Miljković, 2017: 36).

Različita istraživanja koja su se bavila istraživanjem zaštitnih čimbenika obiteljske otpornosti različito ih definiraju i klasificiraju. Tako ih neki autori dijele na: sustave vjerovanja, unutrašnji lokus kontrole, duhovnost, autoritarni stil roditeljstva i roditeljsku koheziju (Bhana i Bachoo, 2011, prema Ferić i sur., 2016a). Dok se pri toj podjeli autoritarni stil odgoja smatra optimalnim, druga istraživanja pokazuju da se tijekom krize najboljim pokazao autoritativan stil odgoja (Berc, 2012). Neki autori smatraju da je velika količina brige o djetetu zaštitni čimbenik, dok se istraživanja psihološke otpornosti slažu da pretjerano zaštitničko ponašanje prema djeci dovodi do nesigurnosti, manjka samopouzdanja, nesposobnosti privremene odgode vlastitih potreba i disfunkcionalnog ponašanja (Miljković, 2017). Druge se pak podjele fokusiraju na komunikaciju, uključenost, sudjelovanje, povezanost i pozitivno roditeljstvo (Sjuts i Coutts, 2013, prema Ferić i sur., 2016a). Autorica Walsh (2003) zaštitne čimbenike dijeli na obiteljske resurse (zdravlje, prihodi, stanovanje, obrazovanje) i obiteljske procese (sustavi vjerovanja, podržavajući odnosi u obitelji) (Miroslavljević i Ćosić, 2021). Unatoč različitim podjelama, ono u čemu se slažu je činjenica da sudjelovanje svih članova obitelji, pozitivna komunikacija, održavanje obiteljskih rituala, dogovor, povezanost i emocionalna bliskost neminovno pozitivno utječu na razvoj obiteljske otpornosti i djeluju kao zaštitni čimbenici u težnji izlaska iz krize i traženju rješenja. U literaturi i u istraživanjima zaštitni su čimbenici široko određeni i najčešće poistovječeni sa obiteljskim snagama, ali važno je napomenuti da su zaštitni čimbenici oni koji djeluju zajedno s rizicima (*Slika 3*) (Berc, 2012). Oni čimbenici koji djeluju zaštitno neovisno o rizicima nazivaju se kompenzatornima, promotivnim mehanizmima, „snagama i resursima“ (Jimmerson, 2004, prema Ferić i sur., 2016a).

Slika 3. Interakcija rizičnih i zaštitnih čimbenika

3.2.3. Dobri ishodi

Dobri ishodi ovise o očekivanjima koje okolina ima ovisno o rizičnoj situaciji s kojom se obitelj suočava, o okruženju i o adaptaciji na određenu situaciju (Sheridan, Sjuts i Coutts, 2013, prema Ferić i sur., 2016a). Mogu se operacionalizirati kao ravnoteža između zahtjeva s kojima je obitelj suočena i sposobnosti da se s njima nosi ili kao kompetencije obitelji za izvršavanje obiteljskih funkcija: definiranje uloga članova obitelji, socijalizacija, njegovanje i zaštita članova obitelji, ekonomska podrška (Ooms, 1996, prema Ferić i sur., 2016a). Dobri se ishodi promatraju u potpunosti ukoliko se u obzir uzima i dobar ishod svakog pojedinca unutar obitelji, budući da obiteljska otpornost po svojoj definiciji ne izuzima individue, već povezuje otpornost pojedinca sa cjelokupnom obiteljskom otpornošću (Ferić i sur., 2016a). Tako dobri ishodi djeluju na tri razine: obiteljska razina koja obuhvaća jačanje obiteljske otpornosti i odnosa unutar svih članova, razina djeteta koja obuhvaća uredan socioemocionalni razvoj, pozitivno ponašanje i dobra postignuća te razina roditelja koja obuhvaća pozitivan stav prema roditeljstvu, pozitivne roditeljske vještine i stavove te psihofizičko zdravlje roditelja (Jurčević-Lozančić, Basta, Šerbetar, 2019; Višnjic-Jevtić, 2019).

3.3. Intervencije koje potiču otpornost obitelji

Prvo privikavanje na izvan obiteljski i institucijski kontekst omogućava dječji vrtić (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Dječji se vrtić, kao uz obitelj najvažniji sustav u djetetovom životu, smatra prilikom za osnaživanje obitelji u riziku. Otporne će obitelji upravo u okolini tražiti zadovoljenje svojih aktualnih potreba ukoliko se nađu u situaciji koju ne mogu riješiti kroz odnose unutar obitelji, primjerice u ekonomskim problemima (Berc, 2012). „Iako se često doima drugačije, upravo roditelji koji žive u teškim životnim prilikama žele svoju djecu poštediti života u neimaštini i stresu, a izlaz iz toga vide upravo u odgoju i obrazovanju“ (Ljubetić, 2014: 14). U kontekstu dječjeg vrtića tako je važno sagledati djetetov cjelovit razvoj, kulturu i rizike s kojima se obitelj suočava te djetetu pružiti svu zaštitu koja je moguća u institucionaliziranom kontekstu. „U kvalitetnom vrtiću odgojitelji i drugi stručni djelatnici roditeljima tj. skrbnicima djece nude različite prilike u kojima obitelji mogu učiti jedne od drugih i međusobno se podržavati“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015: 6).

Za uključenost odgojno-obrazovne ustanove u intervencije koje potiču otpornost obitelji važna je pozitivna i učestala komunikacija, roditeljska angažiranost i razumijevanje obiteljskog konteksta (Jurčević-Lozančić i sur., 2019; Višnjic-Jevtić, 2019). Pri poticanju otpornosti obitelji Američko udruženje psihologa (Profaca, 2016, prema Žizek, 2019; Višnjic-Jevtić, 2019) navodi podržavanje djeteta i obitelji, poticanje na shvaćanje promjena kao nužnog i normalnog dijela života, poticanje na razvoj empatičnih vještina i razumijevanja drugih, poticanje na održavanje prikladne dnevne rutine i obiteljskih rituala, učenje brige za sebe i druge na način da se ponekad obitelj nauči „odmaknuti“ od stresne situacije ne razmišljajući kontinuirano samo o njoj, poticanje nade i pogleda u budućnost, ohrabivanje te poticanje vjere u same sebe. Važno je napomenuti da okretanje budućnosti i pozitivnim stavovima ne znači poticati obitelj na ignoriranje i zatomljivanje problema, već na prisustvo roditelja i pozitivnu komunikaciju. Kao primjer može se navesti izloženost obitelji nepovoljnoj situaciji na globalnoj razini, kao što je pandemija ili rat. Mediji koriste grafički strah kako bi prodali vijest. Djeca rane dobi, od 3 do 6 godina, mogu postavljati pitanja o onome što su čula ili vidjela na televiziji i postavljati pitanja. Na taj način dijete pretače osjećaje u riječi. Važno je roditelje ohrabriti da je uredu i prihvatljivo pokazivati osjećaje te da je uredu da dijete doživljava prepričava ili crta jer u toj dobi na taj način prerađuje doživljeno i stavlja ga u kontekst. Nakon toga roditelj može

lakše sa djetetom na njemu prihvatljiv način razgovarati o problemu, a ukoliko je roditelju to preteško i preizazovno, može se djetetu približiti preko priče u kojoj glavni junak prebrodi nevolje i teške situacije (Levine i Kline, 2021).

Vjerovanja odgojitelja i stručnjaka o pojedinoj obitelji uvelike utječu na objektivnost pri njezinom proučavanju (Ljubetić, 2014). „Kada je riječ o intervencijama koje potiču otpornost obitelji, Moss (2010, 2017.) u svojim istraživanjima i praktičnim smjernicama navodi kako pomagači, unatoč tome što imaju znanja o konstruktivnosti obitelji, ta znanja rijetko svjesno koriste u provedbi intervencija s obiteljima“ (Miroslavljević i Ćosić, 2021: 96). „Partnerstvo roditelja s čimbenicima zajednice je u funkciji zaštite djeteta i obitelji te podrška roditeljstvu i kvalitetnom razvoju djece“ (Jurčević-Lozančić i sur., 2019; Višnjić-Jevtić, 2019: 71). Jedan od načina na koje okolina može utjecati i osnažiti obiteljsku otpornost opisan je u radionicama pod nazivom Pennov program optimizma, kasnije preimenovan u Pennov program otpornosti, koji kroz 15 vještina jača kognitivno i emocionalno funkcioniranje, snagu karaktera i interpersonalne odnose. Sastoji se od ojačavanja samosvijesti, snage karaktera, samoregulacije, vježbe uspostavljanja odnosa s drugima, sposobnosti mentalne agilnosti i razvoja optimizma (Miljković, 2017). Kako bi odrasloj osobi pomogli da se nosi sa rizicima u tolikoj mjeri da može biti i potpora svome djetetu, važno je da najprije osvijesti vezu između tijela i mozga. Ljudski mozak sastoji se od tri različita dijela koja zajedno čine jedan um. Gmazovski ili donji mozak odgovoran je za preživljavanje, izbjegavanje opasnosti i živčani sustav. Limbički ili emocionalni mozak odgovoran je za sjećanja i osjećaje. Neokortikalni ili najnoviji mozak odgovoran je za složene misaone procese i za društveno funkcioniranje. Roditelji često uslijed rizičnih situacija sa djetetom komuniciraju na neokortikalnoj razini koja kod djece rane dobi još nije dovoljno razvijena, a u stresnim se situacijama i kod odraslih ljudi smanjuje mogućnost njezinog korištenja. Ovisno o intenzitetu stresne situacije, neokortikalni i limbički mozak „blokiraju“ se i osoba funkcionira na razini donjeg mozga. Dakle, u šokovitim i stresnim situacijama važno je roditelju prvo osvijestiti njegove vlastite reakcije i vježbama upoznavanja sa vlastitim doživljajima roditelja poticati da i svom djetetu postane sigurno utočište tijekom takvih situacija, kao i poticati ga da tijekom stresne situacije sa svojim djetetom prvo komunicira osjećajima, fizičkom utjehom, toplinom, prisutnošću i sudjelovanjem, a da nakon toga sa djetetom na prikladan način problem u kojem se obitelj našla i iskomunicira (Levine i Kline, 2021).

4. Metodologija

4.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Respektirajući važnost koncepta otpornosti koja je opisana u teorijskom dijelu ovog diplomskog rada, ovo istraživanje ima za cilj utvrditi obiteljsku otpornost kod obitelji, odnosno roditelja koje imaju djecu rane i predškolske dobi.

Prvi istraživački problem odnosi se na utvrđivanje povezanosti između socioekonomskog statusa sudionika sa razinom procijenjene obiteljske otpornosti, pri čemu se očekuje značajna povezanost između nižeg socioekonomskog statusa i niže razine obiteljske otpornosti (H1).

Drugi istraživački problem jest ispitati povezanost između procjene razine obiteljske otpornosti i kronološke dobi roditelja. U odnosu na ovaj istraživački problem postavila se hipoteza (H2) na način da se očekuje značajna razlika između procjene obiteljske otpornosti i kronološke dobi članova.

Treći istraživački problem jest ispitati spolne razlike u procjeni obiteljske otpornosti članova, pri čemu se očekivalo da će očevi i majke različito procjenjivati razinu obiteljske otpornosti (H3).

4.2. Instrumentarij

Kako bi se ostvario cilj istraživanja i provjerile hipoteze korištena su dva upitnika od kojih je jedan konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Anketa je bila anonimna, a podatci su analizirani samo za potrebe istraživanja u ovom diplomskom radu.

Upitnik sociodemografskih podataka

Prvi dio upitnika sadrži niz općih podataka kako bi se dobio uvid u strukturu ispitanika i kako bi se istražile postavljene hipoteze: spol ispitanika, dob u godinama, završen stupanj obrazovanja, radni status, materijalni status (u Eurima) i subjektivan doživljaj materijalnog statusa u odnosu na ostale kojim se istraživao odnos između objektivnog materijalnog stanja i subjektivnog doživljaja ostvarenih prihoda u odnosu na samoprocjenu obiteljske otpornosti.

Upitnik za procjenu obiteljske otpornosti

Drugi dio sastoji se od *Upitnika za procjenu otpornosti obitelji* preuzetog od autorica Ferić, Maurović i Žižak (2016b), u originalu razvijenog od autorice Sixbey (2005, prema Walsh, 1998) kao instrument pod nazivom *FRAS - Family Resilience Assessment Scale*. U originalu autorice Walsh (1998) anketa se sastojala od 66 čestica, a autorice Ferić i sur. (2016b) koristile su se skraćenim instrumentom razvijenim od autorice Sixbey (2005) koji se sastojao od Likertove skale sa 54 čestice u kojoj se proučavalo ukupno 6 faktora: *Obiteljska komunikacija i rješavanje problema* (primjer čestice: „Naša obitelj može se prilagoditi neočekivanim događajima“), *Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama* (primjer čestice: „Pihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano“), *Podrška susjeda* (primjer čestice: „Možemo se osloniti na ljude u našem susjedstvu“), *Obiteljska duhovnost* (primjer čestice: „Savjete tražimo od svećenika /službenika religijske zajednice“), *Obiteljska povezanost* (primjer čestice: „Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji“), *Sigurnost i podrška u zajednici* (primjer čestice: „Osjećamo se sigurno u sredini u kojoj živimo“). Ispitanici su davali svoje mišljenje preko skale sa 4 odgovora (od 1- uopće se ne slažem do 4 - potpuno se slažem). Prilikom obrade rezultata u obzir su uzete negativno orijentirane čestice (33,37,45,50 i 54) koje su prekodirane tijekom analize. Upitnik je već korišten na području Republike Hrvatske od strane autorica Ferić, Maurović i Žižak (2015, prema Ferić i sur., 2016b), pri čemu je zaključeno da instrument pokazuje pogodne rezultate za daljnju faktorsku analizu i smatra se valjanim i pouzdanim za daljnja istraživanja. „Navedeno faktorsko rješenje uvelike je slično originalnom modelu (Sixbey, 2005) te drugim provjerama faktorske strukture u različitim zemljama (Kaya i Arici, 2012, Bostan, 2014, Dimenich, 2014)“ (Ferić i sur., 2016b: 45).

Prilikom obrade podataka u ovom istraživanju ustanovljeno je da koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach Alfa) za cijeli instrument iznosi $\alpha = 0,94$ te se kao takav smatra dovoljno pouzdanim za daljnju obradu budući da α iznosi $> 0,7$. Koeficijent koji iznosi $\alpha = 0,93 - 0,94$ smatra se „izvrsno pouzdanim“ (prema Taber, 2018: 1278). Faktorskom analizom ustanovljeno je da $\alpha = 0,94$ za *Obiteljsku komunikaciju i rješavanje problema*, $\alpha = 0,78$ za *Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama*, $\alpha = 0,78$ za *Podršku susjeda*, $\alpha = 0,75$ za *Obiteljsku duhovnost*, $\alpha = 0,59$ za *Obiteljsku povezanost* i $\alpha = 0,76$ za *Sigurnost i podršku u zajednici*. Možemo zaključiti da je svaki faktor pouzdan za daljnju obradu uzevši u obzir da faktor *Obiteljska povezanost* pokazuje nešto nižu unutarnju konzistenciju što je uzeto u obzir prilikom daljnje obrade podataka.

4.3. Uzorak ispitanika

Uzorak istraživanja čine roditelji oba spola koji imaju djecu rane i predškolske dobi. U istraživanje se uključio 245 ispitanika s područja grada Splita i općine Podstrana. Anketno pitanje koje se odnosilo na spol ispitanika pokazalo je da su 84,5% ispitanih bile žene (207), a 15,5% muškarci (38) (Tablica 1).

Tablica 1. Spol ispitanika

Ukupno (N)	Žene	Muškarci
245	207	38
100%	84,5%	15,5%

Tablica 2 prikazuje dob ispitanika. Gotovo polovica ispitanika (43%) u dobi je između 30 i 39 godina, njih 106. Otprilike je podjednak broj ispitanika između 20 i 29 godina te između 40 i 49 godina. Najmanji broj ispitanika bio je stariji od 50 godina, njih 22 (9%).

Tablica 2. Dob ispitanika

20 – 29 godina	30 – 39 godina	40 – 49 godina	>50 godina
62	106	55	22
24,7%	43%	23,4%	8,9%

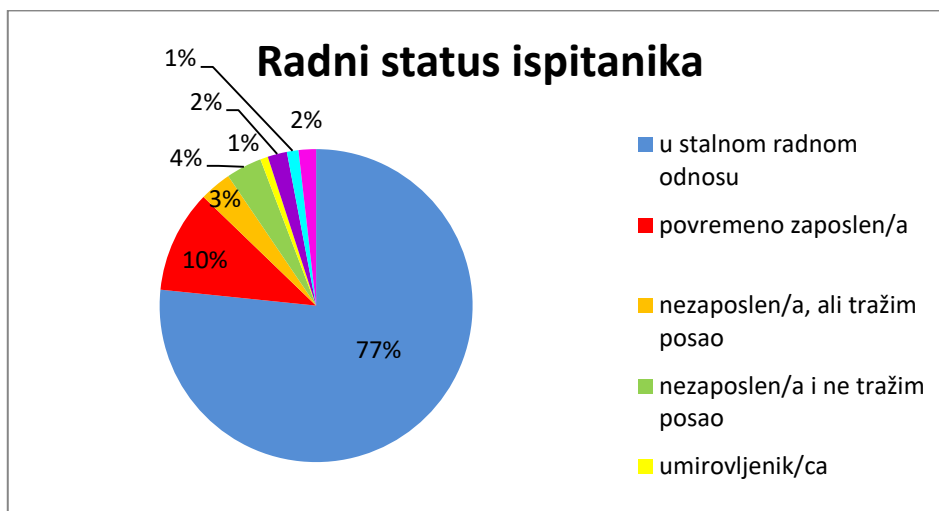
Tablica 3 prikazuje razinu obrazovanja ispitanika. U anketnom upitniku bila je opcija i nezavršena osnovna škola, ali na njega nije nitko odgovorio potvrdno te je u anketi sudjelovala samo 1 osoba sa završenom osnovnom školom. Trećina ispitanika imali su završenu srednju stručnu spremu, njih 76, a 17% ispitanika imali su završenu višu stručnu spremu (42 ispitanika). Više od polovice ispitanika (njih 125) imala je završeno visoko obrazovanje.

Tablica 3. Završen stupanj obrazovanja ispitanika

Nezavršena osnovna škola	Završena osnovna škola	Završena srednja škola	Završena viša škola	Završen fakultet i više
0	1	76	42	125
0%	<1%	31,02%	17,14%	51,02%

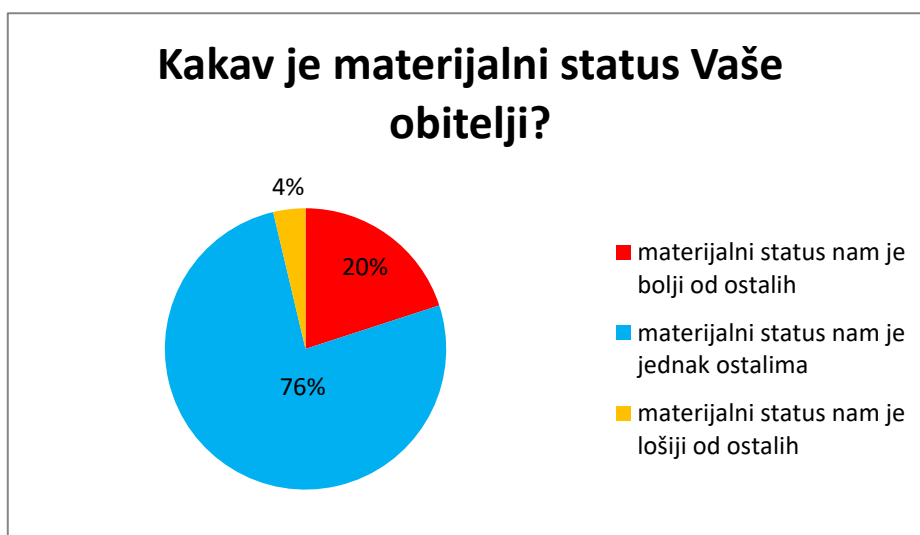
Većina se ispitanika nalazi u stalnom radnom odnosu, njih 188 (77%). Povremeno zaposlenih bilo je 26 (10,6%), a nezaposlenih 17 (6,9%) od kojih polovica traži posao, a ostatak ga ne traži. Ostalih 5,5% ispitanika pripada privatnicima, studentima ili su na porodiljnom dopustu (*Grafikon 1.*)

Grafikon 1. Radni status ispitanika

Pitanje o materijalnom statusu sastojalo se od 2 dijela: iznosu mjesečnih prihoda izraženom u eurima te subjektivnom doživljaju mjesečnih prihoda u odnosu na ostale (*Grafikon 2.*)

Grafikon 2. Materijalni status ispitanika

Prilikom grupiranja odgovora o prosječnim mjesečnim primanjima (*Tablica 4.*) koristili su se podaci Državnog zavoda za statistiku (2023) o prosječnim mjesečnim neto primanjima osoba iz 2022. godine te su se dobili sljedeći rezultati: u skupinu prosječnih primanja (oko 1000 eura po osobi, a između 1000 i 3000 eura po kućanstvu) spada 61,2%

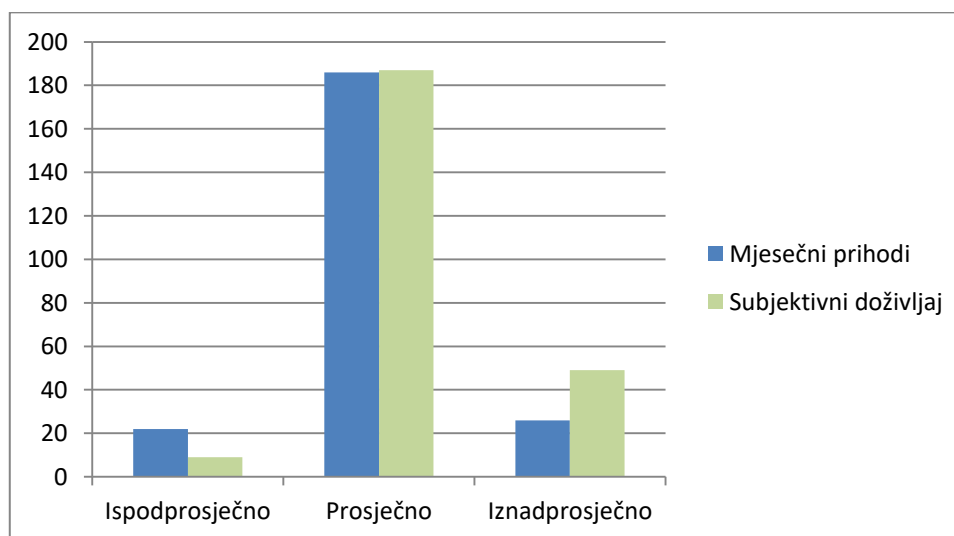
(150 ispitanika) (Državni zavod za statistiku, 2023). Prihode manje od prosjeka iskazalo je 8,98% (22 ispitanika), a 17,14% (42 ispitanika) iskazalo je da ima mjesečne prihode iznad prosjeka. Prihode visoko iznad prosjeka pokazuje 7,7% ispitanika (njih 19). Iz obrade podataka isključeno je 12 odgovora (4,9%) koji su se smatrali nepotpunim/nerelevantnim.

Tablica 4. Mjesečni prihodi ispitanika

nepotpuni odgovor	<1000 €	1001 €- 2999 €	3000 €- 4999 €	5000 € - 6999 €	7000 € - 10 000 €	>10 000 €
12	22	150	42	8	5	6
4,9 %	8,98%	61,2%	17,14%	3,3%	2,0%	2,4%

U pitanju koje se odnosilo na subjektivan doživljaj ostvarenih mjesečnih prihoda, 187 ispitanika (76,3%) odgovorilo je da svoje mjesečne prihode smatra jednakim ostalima, što je približno sličan broj ispitanika koji spadaju u skupinu prosječnih mjesečnih primanja u Republici Hrvatskoj prema Državnom zavodu za statistiku (2023) – 150 ispitanika. Oko 20% (49 ispitanika) smatra da ima materijalni status bolji od ostalih, a 3,7% (9 ispitanika) smatra da im je materijalni status lošiji od ostalih. Možemo zaključiti da su ispitanici svoj materijalni status subjektivno procjenjivali boljim nego što je u stvarnosti uspoređen sa prosjekom (Grafikon 3).

Grafikon 3. Usporedba mjesečnih prihoda i procjene u usporebi s ostalima

4.3. Postupak provedbe istraživanja

Upitnik je distribuiran online putem softvera za administraciju anketa „Google Forms“. Bio je aktivan u razdoblju 1.svibnja – 1.lipnja 2023. godine. Poslan je roditeljima djece predškolske dobi u dječjim vrtićima diljem grada Splita i općine Podstrana. Sudionici su na samom početku upitnika pismeno obaviješteni da su podatci povjerljivi, anonimni i korišteni isključivo za potrebe istraživanja u ovom diplomskom radu.

4.4. Obrada podataka

Podaci dobiveni primjenom ranije opisanog instrumentarija obradit će se pomoću statističkog softverskog paketa SPSS (verzija 29.0.1.0-171).

5. Rezultati i rasprava

Kako bi se utvrdila faktorska struktura instrumenta FRAS provedena je faktorska analiza. Prethodila joj je provjera pogodnosti podataka za faktorsku analizu. Prema Kaiser-Meyer Olkinovom testu ($KMO = .90$) i Bartlettovom testu sfericiteta (χ^2) (1431) = $8696,81$ $p < 0.001$ podaci su se pokazali prikladnima za faktorsku analizu. Dimenzionalnost upitnika provjerila se analizom glavnih komponenti slijedeći korake autora originalne skale (Sixbey, 2005) i autora hrvatske varijante upitnika (Ferić, Maurović, Žižak, 2016) prema kojima je korištena varimax rotacija su unaprijed zadanim 6 faktora za izlučiti. Rezultati su pokazali da izlučenih 6 faktora objašnjava 57.2 % varijance (Tablica 5).

Tablica 5. Pogodnost podataka za faktorsku analizu

Komponente	Karakteristični korijen	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak objašnjene varijance
Obiteljska komunikacija i rješavanje problema	18,524	34,303	34,303
Pronalaženje smisla u nedaćama	4,212	7,800	42,103
Podrška susjeda	2,714	5,026	47,129
Obiteljska duhovnost	2,207	4,088	51,217
Obiteljska povezanost	1,700	3,149	54,366
Sigurnost i podrška u zajednici	1,532	2,837	57,203

Ovaj rezultat pokazuje kako metrijske karakteristike upitnika na hrvatskom uzorku odgovaraju šestdimenzionalnoj originalnoj skali (Sixbey, 2005) i objašnjavaju značajan postotak varijance (57%). Slični rezultati dobiveni su i u ranijim istraživanjima na hrvatskom uzorku npr. kod Ferić, Maurović i Žižak (2016b).

Odgovori ispitanika obrađeni su metodom deskriptivne statistike prema 6 unaprijed određenih faktora (dimenzija) kako bi se utvrdila razina procjene obiteljske otpornosti ispitanika. Tablica 6 prikazuje ukupne deskriptivne podatke za svaku dimenziju instrumenta.

Tablica 6. Deskriptivni podaci za faktore instrumenta FRAS

Faktor	M	SD	Cronbach alfa
Obiteljska komunikacija i rješavanje problema	3.27	.41	.948
Pronalaženje smisla u nedaćama	3.30	.22	.779
Podrška susjeda	3.07	.26	.777
Obiteljska duhovnost	2.69	.63	.747
Obiteljska povezanost	3.27	.47	.588
Sigurnost i podrška u zajednici	3.01	.38	.760

Dio ankete koji se odnosio na obiteljsku komunikaciju i rješavanje problema bio je najšireg opsega, a pokazao je da 87% ispitanih smatra da su zadovoljni razgovorom o problemima u svojoj obitelji i rješenjima do kojih dolaze, više od 92% smatraju da se mogu prilagoditi neočekivanim događajima, a isto toliko njih smatra da mogu razgovarati o načinu komunikacije unutar obitelji. Većina ispitanika se međusobno savjetuje o odlukama, a na probleme gledaju s pozitivne strane. Više od 90% izražavaju međusobno razumijevanje i u teškim trenucima te ih savladavaju kao obitelj. Čak 93% ispitanika je sklonu kompromisu kod problema, a 95% smatra da se mogu nositi sa svojim problemima u obitelji te smatraju da su snažni u suočavanju s velikim problemima. O obiteljskim problemima raspravlja do rješenja 86% ispitanika, a prilagoditi se zahtjevima situacije može čak 94% ispitanika. Isto toliko ispitanika smatra da imaju snage za rješavanje obiteljski problema, 90% dijeli odgovornost u obitelji, a isto toliko ih zajedno donosi važne obiteljske odluke (Tablica 7).

Tablica 7. Rezultati na dimenziji *Obiteljska komunikacija i rješavanje problema* (N=245)

	Min.	Max.	M	Ω
Naša obitelj se može prilagoditi neočekivanim događajima.	1	4	3,26	,623
Zajedno donosimo važne obiteljske odluke.	2	4	3,53	,681
U stanju smo postići međusobno razumijevanje i dok proživljavamo teške trenutke.	1	4	3,44	,654
Možemo se prilagoditi zahtjevima koje se postavljaju pred našu obitelj.	2	4	3,38	,593
Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.	1	4	3,14	,757
Članovi obitelji se međusobno razumiju.	1	4	3,27	,680
Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.	2	4	3,45	,589
Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.	1	4	3,50	,638
U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	4	3,53	,650
Kod kuće se svatko od nas može "ispuhati", a da pritom ne uznemiri ostale.	1	4	2,76	,739
Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.	1	4	3,26	,598
Prihvaćamo da članovi obitelji različito reagiraju u teškim situacijama.	1	4	3,27	,639
U našoj obitelji možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.	1	4	3,28	,631
Možemo riješiti velike probleme.	1	4	3,38	,633
Možemo podnijeti ako se pojavi još neki problem.	1	4	3,33	,659
Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.	1	4	3,34	,744
Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.	1	4	3,53	,604
Savjetujemo se međusobno o odlukama koje donosimo.	1	4	3,36	,725
Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.	1	4	3,15	,682
Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.	1	4	3,20	,681
Rapraavljam o problemima sve dok ne pronađemo rješenje.	1	4	3,28	,727

Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.	1	4	3,45	,661
Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.	1	4	3,13	,704
Imamo snage za rješavanje naših problema.	2	4	3,39	,622
U našoj obitelji ne pokazujemo osjećaje. (negativno orijentirana čestica)	1	4	1,71	,928
Dijelimo odgovornosti u obitelji.	1	4	3,36	,702
Iskušavamo nove načine rješavanja problema.	1	4	3,09	,763
Razumijemo što članovi obitelji žele reći.	1	4	3,32	,638

U dijelu ankete koji se odnosio na sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama (Tablica 8) više od 90% ispitanika smatra da se problemi javljaju neočekivano, te isto toliki postotak ispitanih prihvaća stresne situacije kao dio života. U tim situacijama njih 94% ima potporu prijatelja koji ih cijene prema mišljenju ispitanika. Također veliki broj ispitanih prihvaća da članovi obitelji reagiraju različito u stresnim situacijama, mogu raspravljati o problemima i slobodno se izraziti. Najveća razlika u odgovorima bila je vidljiva u učenju obitelji iz njihovih grešaka, gdje je 15% ispitanih izjavilo da nisu naučili iz svojih grešaka.

Tablica 8. Rezultati na dimenziji *Pronalaženje smisla u nedaćama* (N=245)

	Min.	Max.	M	SD
Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	1	4	3,47	,662
Prihvaćamo stresne događaje kao dio života.	1	4	3,36	,595
Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.	1	4	3,39	,679
U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	4	3,53	,650
Učimo iz grešaka drugih članova obitelji.	1	4	3,15	,721
Drugim članovima obitelji kažemo ono što stvarno mislimo.	1	4	3,27	,690
Vodimo brigu o tome da drugi članovi obitelji ne budu emocionalno ili fizički povrijeđeni.	1	4	3,51	,650

Dio ankete koji se odnosio na podršku susjeda bio je raznovrstan u odgovorima. (Tablica 9). Gotovo 30% ispitanika (njih 71) nikad ne traži pomoć i podršku od susjeda, a 36% (njih 89) gotovo nikad. S druge strane, ipak ih više od 60% (150 ispitanika) smatra da se može osloniti na ljude u svom susjedstvu. Od susjeda poklone i znakove pažnje često dobiva tek 9,3% ispitanika (njih 23). U ovom je dijelu upitnika uočena nešto viša vrijednost standardne devijacije što pokazuje više odstupanje u odgovorima koje možemo pripisati prirodi pitanja.

Tablica 9. Rezultati na dimenziji *Podrška susjeda* (N=245)

	Min.	Max.	M	SD
Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	1	4	2,17	,971
Možemo se osloniti na ljude u našem susjedstvu.	1	4	2,67	,910
Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.	1	4	2,24	,951

Iz odgovora možemo zaključiti da većina ispitanika zaštitne čimbenike ipak pronalazi u drugim izvorima, a manje u podršci susjeda. Drugi navedeni zaštitni čimbenik obiteljske otpornosti je duhovnost (Tablica 10). U dijelu ankete koji se odnosio na obiteljsku duhovnost ustanovljeno je da se vjernicima smatra čak 80% ispitanika (njih 196). Ipak, u vjerske zajednice odlazi tek 60,82% ispitanika (njih 149), a savjete od službenika religijske zajednice traži 23,27% ispitanika (njih 57). Čak 48,98% (120) ispitanika nikad ne traži savjete od službenika religijske zajednice. Većina ispitanika neovisno o vjerskoj orijentaciji ipak vjeruje da će u teškim situacijama sve biti dobro (93,06%, njih 228). Odgovori u ovom području su također pokazivali visoku razinu standardne devijacije (Ω). Odstupanje >1 možemo pripisati prirodi pitanja. a rezultati iz ovog područja mogu se usporediti s drugim istraživanjima koji su također pokazali rezultate sa visokim odstupanjima u području Obiteljske duhovnosti. Ponađene su povezanosti između obiteljskog konteksta i procjene razine obiteljske duhovnosti. Tako je istraživanje autora Maurović, Miroslavljević i Žižak (2019, prema Borić i sur., 2019) pokazalo da obitelji u riziku koje su uključene u sustav socijalne skrbi gotovo sve zaštitne čimbenike procjenjuju srednje visokim ili visokim vrijednostima, osim kategorije obiteljske duhovnosti koje procjenjuju nižim vrijednostima.

Tablica 10. Rezultati na dimenziji *Obiteljska duhovnost* (N=245)

	Min.	Max.	M	Ω
Odlazimo u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	1	4	2,79	1,121
Vjernici smo.	1	4	3,20	,979
Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neka druga vjerska zajednica.	1	4	2,30	1,093
Savjete tražimo od svećenika (službenika religijske zajednice).	1	4	1,83	,984
I u teškim trenucima vjerujemo da će sve biti dobro.	1	4	3,39	,629

Dio ankete koji se odnosio na obiteljsku povezanost (*Tablica 11*) pokazao je da se više od 90% ispitanika osjeća dijelom obitelji zbog onoga što rade jedni za druge, 95% ispitanika se osjeća dobro provodeći vrijeme sa svojom obitelji, a isto toliko ispitanika govore jedni drugima da im je stalo do njih. Vidljiv je mali broj ispitanika koji ne pokazuje naklonost i ljubav u obitelji ili ne pokazuju osjećaje, stoga se može zaključiti kako većina ispitanika odnose unutar svoje obitelji procjenjuje bliskima. Kod ovog dijela ankete bilo je negativno orijentirano pitanje („Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima“) s čime se više od 54,28% nije uopće složilo, a 25,71% ispitanika se nije složilo. Vidljivo je da su ispitanici odgovorili potvrdno kada je izjava o povezanosti bila afirmativna, a negativno kada je bila negativna stoga se zaključuje kako su ispitanici odgovarali istinito i iskreno u skladu sa svojim osjećajima i mišljenjem. Sukladno odgovorima iz faktora „Podrška susjedima“ i u ovom je dijelu upitnika pitanje o susjedskim odnosima imalo podijeljena mišljenja i višu vrijednost standardne devijacije (Ω). Tako se 37,5% ispitanika slaže ili uglavnom slaže s tim da se ne treba previše petljati sa susjedima, a 62,44% ih se ne slaže ili uglavnom ne slaže.

Tablica 11. Rezultati na dimenziji *Obiteljska povezanost* (N=245)

	Min.	Max.	M	Ω
Zbog onog što radimo jedni za druge, osjećamo se dijelom obitelji.	2	4	3,62	,579
Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji.	2	4	3,59	,584

Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima. (negativno orijentirana čestica)	1	4	1,69 (negativno orijentirana čestica)	,873
Pokazujemo ljubav i naklonost drugim članovima obitelji.	1	4	3,48	,637
Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.	1	4	3,38	,745
Smatramo da se ne treba previše petljati s ljudima iz susjedstva.	1	4	2,24	,933

Posljednja faktorska skupina anketnih pitanja odnosila se na sigurnost i podršku u zajednici (*Tablica 12*). Unatoč dosadašnjim različitim mišljenjima vezanim uz susjedske odnose, čak 90,20% ispitanika (njih 221) ipak se osjeća sigurno u sredini u kojoj živi, a 82,04% (201 ispitanik) smatra da je njihovo susjedstvo dobro mjesto za odgoj djece. Suprotno tomu, 34,69% ispitanika (njih 85) ipak ne vjeruje da su im susjedi spremni pomoći u nuždi. Budući da većina ispitanika, 91,02% (njih 223) smatra da je važna svojim prijateljima, a uzevši u obzir i prethodne odgovore vezane uz dobrosusjedske odnose, možemo zaključiti da ispitanici pojam susjeda razdvajaju od pojma prijatelja te se u susjedstvu osjećaju sigurno, ali ipak osjećaju nepovjerenje i nepovezanost sa susjedima kad je riječ o traženju njihove podrške ili oslanjanju na njihovu pomoć.

Tablica 12. Rezultati na dimenziji *Sigurnost i podrška u zajednici* (N=245)

	Minimum	Maksimum	Aritmetička sredina (M)	Standardna devijacija (Ω)
Osjećamo se sigurno u sredini u kojoj živimo.	1	4	3,31	,679
Osjećamo da su naši susjedi spremni pomoći drugima u nuždi.	1	4	2,75	,900
U slučaju nužde, znamo da u susjedstvu možemo dobiti pomoć.	1	4	2,85	,853
Znamo da smo važni našim prijateljima.	1	4	3,33	,683
Smatramo da je naše susjedstvo dobro mjesto za odgoj djece.	1	4	3,11	,755

Kako bi se odgovorilo na istraživačke probleme, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između promatranih varijabli. Tablica 13 sadrži prikaz matrice korelacija.

Tablica 13. Matrica korelacija između promatranih varijabli (N=245)

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Obiteljska povezanost						
2. Korištenje socioekonomskih resursa	.007					
3. Obiteljska duhovnost	.224**	.688**				
4. Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama	.319**	.539**	.412**			
5. Sigurnost i podrška u zajednici	.041	.672**	.322**	.673**		
6. Obiteljska komunikacija	.390**	.247**	.359**	.598**	.430**	

Legenda: ** $p < .01$

Utvrđene su statistički značajne, uglavnom umjerene, pozitivne povezanosti između obiteljske duhovnosti, obiteljske povezanosti i sposobnosti pronalaženja smisla u nedaćama. Navedeno ne iznenađuje s obzirom da je riječ o poznatim zaštitnim čimbenicima kako za pojedinca tako i za njegovu obitelj. Obiteljska duhovnost predstavlja snagu i resurse obitelji (Ferić i sur., 2016a) te služi kao jedan od načina suočavanja sa stresorima, a samim time predstavlja i zaštitni čimbenik (Berc, 2012). Ranija su istraživanja utvrdila pozitivnu povezanost obiteljske duhovnosti i obiteljske kohezivnosti te sposobnosti suočavanja sa gotovo svim vrstama rizika (bolest članova obitelji, siromaštvo, narušeni obiteljski odnosi) (Leutar i Leutar, 2017).

Uz to rezultati jasno upućuju na povezanost korištenja socioekonomskih resursa s gotovo svim varijablama obiteljske otpornosti. I ovaj rezultat je očekivan s obzirom da se nizak socioekonomski status kontinuirano pokazuje kao rizičan čimbenik za obitelj. Odrastanje djece u siromaštvu od prvog se dana djetetovog života odražava na psihičko i socijalno stanje članova obitelji (Klarin, Miletić i Šimić Šašić, 2017) stvarajući nepovoljne uvjete za razvoj pozitivnih odnosa i obiteljske kohezije, a samim time utječe i na lošiju socijalnu prilagodbu djece (Ajduković, Matančević i Rimac, 2017) i nižu razinu obiteljske otpornosti. Može dovesti do razvoja eksternaliziranih problema u ponašanju, a ranija su

longitudinalna istraživanja pokazala da se duga izloženost siromaštvu odražava i na fizičko zdravlje, kako djece, tako i roditelja (Klarin i sur., 2017).

Nadalje, utvrđene su i umjerene pozitivne povezanosti između sigurnosti i podrške u zajednici i korištenju socioekonomskih resursa, obiteljskoj duhovnosti i sposobnosti pronalaska smisla u nedaćama. Sudionici koji postižu više rezultate na skali procjene obiteljske komunikacije, izvještavaju o višim rezultatima i u svim ostalim faktorima: obiteljske povezanosti, korištenju socioekonomskih resursa, obiteljske duhovnosti, sposobnosti pronalaska smisla u nedaćama, te u sigurnosti i podršci u zajednici.

Kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja te provjerile postavljene hipoteze napravljena je dvosmjerna ANOVA. Kao nužan preduvjet za provedbu dvosmjerne ANOVE proveden je Shapiro-Wilkov test koji je pokazao da distribucija značajno odstupa od normalne ($W=0.97$, $p<0.01$).

Prvim istraživačkim pitanjem željelo se utvrditi odnos između niskog socioekonomskog statusa i obiteljske otpornosti. Kako je razvidno iz prethodno prikazanih rezultata korelacija, korištenje socioekonomskih resursa pozitivno je povezano s drugim dimenzijama obiteljske otpornosti, ali prvom hipotezom (H1) kojom se željelo utvrditi postoje li razlike u procjeni otpornosti s obzirom na socioekonomski status roditelja. Za te potrebe napravljen je Kruskal-Wallis test kako bi se utvrdilo ima li socioekonomski status efekt na ukupan rezultat otpornosti. Prvotni test pokazao je kako postoje razlike ($p=0.04$), ali je post-hoc testom uz Bonferonijevu korekciju utvrđeno je kako ipak nema statistički značajne razlike među grupama, dakle **hipoteza 1 nije potvrđena**.

Rezultati nekih ranijih, longitudinalnih istraživanja pokazali su da, iako je viša razina socioekonomskog statusa prvotno označavala više razine obiteljske otpornosti, s vremenom je dostupnost materijalnih dobara kulminirala u tzv. „epidemiji popustljivog odgoja“, pri čemu se razina otpornosti smanjivala uslijed niže razine tolerancije na frustracije, privremene odgode vlastitih potreba i smanjenog osjećaja zahvalnosti, što se neposredno odrazilo i na obiteljske odnose (Bredeholf, 1996, prema Miljković, 2017). Unatoč tomu, druga su istraživanja ipak potvrdila da se povoljan socioekonomski status i dalje smatra zaštitnim čimbenikom za razvoj obiteljske otpornosti (Berc, 2012), a siromaštvo predstavlja rizičan čimbenik za ostvarivanje nepovoljnih razvojnih ishoda kod djece (Ajduković i sur., 2017).

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na razlike u procjeni otpornosti s obzirom na dob roditelja, te su rezultati pokazali kako ne postoji statistički značajna razlika u procjeni s obzirom na dob, čime **nije potvrđena postavljena hipoteza (H2)**.

Druga istraživanja pokazala su slične rezultate. Različiti rezultati pronađeni su u istraživanjima koja su uspoređivala razliku u procjeni obiteljske otpornosti između odraslih članova i djece. Utvrdila su da statistički značajna razlika postoji u kategorijama obiteljske komunikacije, pružanja roditeljske podrške djeci i obiteljske duhovnosti. Navedene kategorije odrasli su članovi obitelji procjenjivali višim u odnosu na djecu (Maurović, Miroslavljević i Žižak, 2019, prema Borić i sur., 2019).

Treće istraživačko pitanje odnosilo se na razlike u procjeni otpornosti s obzirom na spol roditelja, dakle postoje li razlike između očeva i majki u procjeni. S obzirom da je riječ o neparametrijskoj statistici, proveden je Mann-Whitney U test kojim se utvrdilo da nema statistički značajne razlike između muškaraca i žena na ukupnom rezultatu otpornosti ($U=4.392.000$, $N=245$, $p=0.232$), čime **nije potvrđena postavljena hipoteza (H3)**.

Usporedivši dobivene rezultate s ranijim istraživanjima, evidentno je da su u ovom području rezultati različiti i uvelike ovise o obiteljskom kontekstu. Dok autor Arshat (2013) pronalazi jasnu razliku u razini procjene obiteljskih snaga majki u odnosu na očeve, pri čemu je majke procjenjuju značajno višim, istraživanje autora Gazendam-Donofrio i sur. (2007) pokazuje u potpunosti različite rezultate ne pronalazeći nikakve statistički značajne razlike u procjeni obiteljskog funkcioniranja između muževa i žena. Promatrajući istraživanje autora Miljević-Riđički i Brđanović (2021) uočeno je da se ne pronalaze statistički značajne razlike između spola i razine otpornosti, a istraživanje autora Honda, Kakazu, Nakai i Hohashi (2015) provedeno u Japanu uočilo je da su obitelji u kojima ne postoji razlika u odnosu na spol općenito iskazivala više rezultate u obiteljskoj komunikaciji, dijeljenju vrijednosnih stajališta i konstruktivno provedenog zajedničkog vremena. Autori ovog istraživanja tumače rezultate uz napomenu da japanska kultura još uvijek ima patrijahalnu podjelu rodni i spolnih uloga u odnosu na ostale razvijene zemlje. Tako obitelji s istaknutim podijeljenim rodni ulogama svoju obitelj doživljavaju manje cjelovito, što se odražava i na razini procijenjene obiteljske otpornosti. „Istraživanje je pokazalo da su neki parovi imali različito stajalište o tome tko obavlja kućanske poslove i odgaja djecu. Ključna je svijest o tome da se evaluacija i tumačenje odgovora obavlja respektirajući različitosti situacija u kojima se obitelji nalaze“ (Honda i sur., 2015, 413).

6. Zaključak

Otpornost kao koncept razvio se u prirodnim znanostima i odnosio se na sposobnost nekog sustava da se prilagodi novonastalim uvjetima. U istraživanjima koja su se bavila razinom stresa i psihofizičke otpornosti pojedinca prepoznat je utjecaj obitelji kao jednog od ključnih sustava koji pruža pojedincu snagu za nošenje sa stresorima te se u društvenim znanostima sve više počinje koristiti pojam obiteljske i individualne otpornosti, koje funkcioniraju u odnosu jedna na drugu budući da se obitelj smatra zajednicom individua. Obiteljska se otpornost definira kao složeni proces ostvarivanja povoljnih ishoda unatoč izloženosti rizicima. Pod utjecajem je zaštitnih čimbenika. Podložna je promjenama u vremenu i potrebno ju je istraživati s posebnim senzibilitetom budući da ovisi o kontekstu u kojem se obitelj nalazi. Iz razloga što je obitelj kompleksan i fleksibilan sustav, obiteljsku je otpornost moguće i osnažiti. U intervencijama koje potiču obiteljsku otpornost važnu ulogu imaju i stručnjaci iz sustava predškolskog odgoja i obrazovanja jer upravo dječji vrtić predstavlja drugi najvažniji sustav u razvoju djeteta.

Cilj ovog istraživanja koje se provelo za potrebe izrade ovog diplomskog rada bio je utvrditi obiteljsku otpornost kod roditelja predškolske djece. Postavljene su hipoteze koje su, respektirajući teorijska polazišta, pretpostavljala statistički značajnu razliku između kronološke dobi članova obitelji, spola članova obitelji, socioekonomskog statusa i razine procjene obiteljske otpornosti ispitanika. U ovom istraživanju provedeni testovi nisu pronašli značajne korelacije, dakle postavljene hipoteze nisu potvrđene.

Rezultati istraživanja ukazuju kako roditelji djece predškolske dobi dimenzije otpornosti svojih obitelji procjenjuju vrlo pozitivno. Štoviše, procjenjuju ih visoko funkcionalnima, s dobro razvijenim zaštitnim čimbenicima i sa visokom sposobnošću nošenja s nedaćama. Najviše se odgovora sa visokim odstupanjima našlo u faktorima „Obiteljske duhovnosti“ i „Podrške susjeda“. Promatrajući odgovore koji se odnose na zajednicu i odnose s prijateljima u usporedbi sa pitanjima koji se odnose na pomoć i podršku susjeda možemo zaključiti da ispitanici odvajaju pojam susjeda od pojma prijatelja. Daljnja istraživanja potrebna su kako bi se to potvrdilo i ustanovilo koji je razlog nepovjerenja u pomoć susjeda. Unatoč tomu, susjedstvo ipak visoko procjenjuju kao dobro mjesto za odgoj djece. Rezultati su pokazali da se zaštitnim čimbenikom u mnogo obitelji ne smatra ni obiteljska duhovnost te su odgovori u tom području pokazivali visok stupanj

odstupanja, suprotno istraživanjima koja su je dosad potvrdila kao važan segment obiteljske zaštite.

Daljnja su istraživanja potrebna kako bi pokazalo je li mišljenje ispitanika u ovom radu iznimka ili se zaštitni čimbenici mijenjaju tijekom vremena te se obitelj više zatvara unutar sebe. Prilikom istraživanja važno je obitelj promatrati s obzirom na njenu složenost kao sustava te promjene koje su se i u prijašnjim istraživanjima pokazale kroz vrijeme.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Matančević, J., Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*. 24 (2), 277-308.
2. Arshat, Z. (2013). Adolescents and parental perception of family strength: relation to malay adolescent emotional and behavioural adjustment. *International journal of humanities and social science*. 13 (8), 163-168.
3. Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*. 19 (1), 145-167.
4. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Mass: Harvard University Press, Cambridge.
5. Državni zavod za statistiku (2023). *Prosječna mjesečna neto plaća po zaposlenome u pravnim osobama Republike Hrvatske za 2022*. Narodne novine 24/2023.
6. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016a). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 24 (1), 3-25.
7. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (2016b). Metrijska obilježja instrumenta za mjerenje komponente otpornosti obitelji: Upitnik za procjenu otpornosti obitelji (FRAS). *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 24 (1), 26-49.
8. Gardiner, E., Masse, L.C., Iarocci, G. (2019). A psychometric study of the family resilience assessment scale among families of children with autism spectrum disorder. *Health and quality of life outcomes*. 17 (1), 1-10.
9. Gazendam-Donofrio, S.M., Hoekstra, H.J., Van der Graaf, W.T.A., Van de Wiell, H.B.M., Visser, A., Huizinga, G.A., Hoekstra-Weebers, J.E.H.M. (2007). *Family functioning and adolescents' emotional and behavioral problems: When a parent has a cancer*. *Annals of Oncology*. 18, 1951-1956.
10. Honda, J., Kakazu, S., Nakai, Y., Hohashi, N. (2015). Factors affecting the perception of family functioning among couples in child-rearing Japanese families. *Open journal of nursing*. 5(5), 407-415.
11. Jurčević-Lozančić, A., Basta, S., Šerbetar, I. (2019). Suradnjom i partnerstvom rastemo zajedno. U: Višnjčić-Jevtić, A. (ured.) (2019). *Zajedno rastemo –*

- kompetencije djeteta za cjeloživotno učenje* (str. 70-77). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Dječji vrtić „Cvrčak“ Čakovec.
12. Khalaf, R.O., Sabah, A., Senouci, B. (2021). The Arabic version of the Walsh family resilience questionnaire: confirmatory factor analysis of a family resilience assessment among Algerian and Iraq families. *International journal of systemic therapy*. Doi:10.1080/2692398X.2021.1960117.
  13. Klarin, M., Miletić, M., Šimić Šašić, S. (2017). Problemi ponašanja kod djece i mladih – doprinos sociodemografskih obilježja, zadovoljstva obitelji i socijalne podrške. *Magistra Iadertina*. 13 (1), 70-90.
  14. Leutar, I., Leutar, A. (2017). Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*. 15 (1), 65-87.
  15. Levine, P.A., Kline, M. (2021). *Zaštitite svoju djecu od traume*. Split: Harfa.
  16. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
  17. Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice*. Zagreb: Element.
  18. Maurović, I., Mirosavljević, A, Žižak, A. (2019). Što doprinosi zadovoljstvu obiteljskim životom? U: Žižak, A., Maurović, I., Borić, I. (ured.) (2019). *Knjiga sažetaka i radova. Završna konferencija projekta „Specifičnosti obitelji u riziku: doprinos planiranju kompleksnih intervencija“ FamResPlan*. (str. 30-32). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
  19. Miljević-Riđički, R., Brđanović, D. (2021). Psihološka otpornost i kvaliteta života: razlike između učenika osnovne škole i učenika glazbene škole. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*. 28 (1), 141-166.
  20. Miljković, D. (2017). Odgoj, obrazovanje i psihološka (ne)otpornost djece i mladih. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*. (11), 33-46, doi: <https://doi.org/10.21857/mwo1vcz88y>
  21. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH. (2015). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb.
  22. Mirosavljević, A., Ćosić, A. (2021). Otpornost obitelji djece s problemima u ponašanju i intervencije koje je potiču – doživljaj stručnjaka u sustavu socijalne skrbi. *Revija za socijalnu politiku*. 28 (1), 95-112.

23. Taber, K. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in science education*. 48, 1273-1296. DOI: 10.1007/s11165-016-9602-2.
24. Yang, B., Feldman M.V., Li, S. (2020). The status of family resilience: effects of sustainable livelihoods in rural China. *Social indicators research*. 153 (3), 1041-1064.
25. Zlatar Gamberožić, J., Ursić, S., Vukić, J. (2021). Socio-prostorni pristup definiranju i istraživanju otpornosti i održivosti. *Socijalna ekologija*. 30 (3), 369-393.
26. Žižak, A. (2019.) Predstavljanje projekta FamResPlan. U: Žižak, A., Maurović, I., Borić, I. (ured.) (2019). *Knjiga sažetaka i radova. Završna konferencija projekta „Specifičnosti obitelji u riziku: doprinos planiranju kompleksnih intervencija“ FamResPlan*. (str. 12-20). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
27. Žižek, T. (2019). Razvoj dječjih kompetencija kroz jačanje psihološke otpornosti djece. U: Višnjić-Jevtić, A. (ured.) (2019). *Zajedno rastemo – kompetencije djeteta za cjeloživotno učenje* (str. 130-136). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Dječji vrtić „Cvrčak“ Čakovec.

Otpornost obitelji s djecom rane i predškolske dobi

SAŽETAK:

Obiteljska otpornost može se definirati kao dinamičan proces prilagodbe novonastalim uvjetima i razvoja pozitivnih ishoda unatoč izloženosti rizicima. Potaknuta je zaštitnim čimbenicima. Ovisi o kontekstu u kojem se obitelj nalazi i nije konstanta, već proces podložan promjenama kroz vrijeme. Upravo ju je iz tih razloga moguće i osnažiti pri čemu važnu ulogu imaju i stručnjaci iz sustava odgoja i obrazovanja.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi razinu obiteljske otpornosti kod obitelji, odnosno roditelja djece predškolske dobi. U svrhu pisanja ovog diplomskog rada provedeno je istraživanje na uzorku od $n = 245$ roditelja djece iz dječjih vrtića na području grada Splita i općine Podstrana. Korištenim instrumentarijem ispitivala se razina obiteljske otpornosti te postojanje korelacije između kronološke dobi, spola, socioekonomskog statusa ispitanika i razine obiteljske otpornosti. Rezultati su pokazali da ispitanici sve dimenzije obiteljske otpornosti procjenjuju vrlo pozitivnima. Iskazuju visoke razine obiteljske funkcionalnosti i kohezije, sa dobro razvijenom sposobnošću nošenja s nedaćama te visokom razinom obiteljske komunikacije i razumijevanja. Visoka odstupanja u odgovorima zabilježena su na području „Obiteljske duhovnosti“ i „Podrške susjeda“. Nisu pronađene statistički značajne razlike između kronološke dobi ispitanika, spola ispitanika, socioekonomskog statusa i razine procjene obiteljske otpornosti.

Ključne riječi: otpornost, obiteljska otpornost, dijete

Resilience of family with children of early and preschool age

SUMMARY:

Family resilience can be defined as a dynamic process of adapting to new conditions and developing positive outcomes despite exposure to risks. It is triggered by protective factors. It depends on the context in which the family is located and is not a constant, but a process of subjectable changes over time. It is precisely for these reasons that it is possible to strengthen it, in which experts from the education system also play an important role.

This research aimed to determine the level of family resilience in families, that is, parents of preschool children. To write this thesis, research was conducted on a sample of $n = 245$ parents of children from kindergartens in the area of the city of Split and the municipality of Podstrana. The instruments used were used to examine the level of family resilience and the existence of a correlation between chronological age, gender, socioeconomic status, and the level of family resilience. The results showed that the respondents evaluate all dimensions of family resilience as very positive. They show a high level of family functionality and cohesion, with a well-developed ability to cope with adversity and a high level of family communication and understanding. High deviations in the answers were recorded in the area of "Family spirituality" and "Supportive neighbors". No statistically significant differences were found between the chronological age of the respondents, gender of the respondents, socioeconomic status, and level of assessment of family resilience.

Key words: resilience, family resilience, child

PRILOZI:

Anketa – Otpornost obitelji s djecom predškolske dobi

Poštovani roditelji,

u nastavku se nalazi upitnik za potrebe provođenja istraživanja i izrade diplomskog rada na temu "Otpornost obitelji s djecom predškolske dobi".

Sudjelovanje je anonimno, a rezultati istraživanja koristit će se isključivo za potrebe izrade diplomskog rada odgojiteljice Maje Fiamengo s Filozofskog fakulteta u Splitu, smjer ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Trajanje upitnika je 10-15min.

Zahvaljujem se na uloženom vremenu!

1. Kojeg ste spola?*

- muškog
- ženskog

2. Dob (godine života)?*

_____

3. Koji je Vaš završeni stupanj obrazovanja?*

- nezavršena osnovna škola
- završena osnovna škola
- završena srednja škola
- završena viša škola
- završen fakultet i više

4. Koji je Vaš radni status?*

- u stalnom radnom odnosu
- povremeno zaposlen/a
- nezaposlen/a, ali tražim posao
- nezaposlen/a i ne tražim posao
- umirovljenik/ca

○ ostalo: _____

5. Kakav je materijalni status Vaše obitelji?*

- materijalni status nam je bolji od ostalih
- materijalni status nam je jednak ostalima
- materijalni status nam je lošiji od ostalih

6. Koliki su ukupni mjesečni prihodi Vaše obitelji (iznos u €)?*

_____

7. U sljedećem upitniku navedene su neke tvrdnje koje se odnose na **obiteljski život**. Molim Vas da pročitate i odgovorite na svaku tvrdnju u tablici tako što ćete zaokružiti odgovarajući broj. Kod odgovaranja imajte na umu **članove obitelji s kojima živite**.

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1 - Uopće se ne slažem
- 2 - Uglavnom se ne slažem
- 3 - Uglavnom se slažem
- 4 - Potpuno se slažem

Pitanje*

	1 – Uopće se ne slažem	2 - Uglavnom se ne slažem	3 - Uglavnom se slažem	4 - Potpuno se slažem
Naša obitelj se može prilagoditi neočekivanim događajima.				
Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.				
Zbog onog što radimo jedni za druge, osjećamo se dijelom obitelji.				
Prihvaćamo stresne događaje kao dio života.				
Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.				

Zajedno donosimo važne obiteljske odluke.				
U stanju smo postići međusobno razumijevanje i dok proživljavamo teške trenutke.				
Možemo se prilagoditi zahtjevima koje se postavljaju pred našu obitelj.				
Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.				
Članovi obitelji se međusobno razumiju.				
Tražimo pomoć i podršku od susjeda.				
Odlazimo u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.				
Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.				
Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.				
U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.				

Pitanje*

	1 – Uopće se ne slažem	2 - Uglavnom se ne slažem	3 - Uglavnom se slažem	4 - Potpuno se slažem
Kod kuće se svatko od nas može "ispuhati", a da pritom ne uznemiri ostale.				
Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.				
Prihvaćamo da				

članovi obitelji različito reagiraju u teškim situacijama.				
Možemo se osloniti na ljude u našem susjedstvu.				
U našoj obitelji možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.				
Možemo riješiti velike probleme.				
Možemo podnijeti ako se pojavi još neki problem.				
Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.				
Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.				
Savjetujemo se međusobno o odlukama koje donosimo.				
Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.				
Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.				
Rapraavljam o problemima sve dok ne pronađemo rješenje.				
Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.				
Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji.				
Osjećamo da su naši susjedi spremni pomoći				

drugima u nuždi.				
Osjećamo se sigurno u sredini u kojoj živimo.				
U našoj obitelji jedni druge uzimamo "zdravo za gotovo".				
Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.				
Vjernici smo.				
Imamo snage za rješavanje naših problema.				

Pitanje*

	1 – Uopće se ne slažem	2 - Uglavnom se ne slažem	3 - Uglavnom se slažem	4 - Potpuno se slažem
U našoj obitelji ne pokazujemo osjećaje.				
U slučaju nužde, znamo da u susjedstvu možemo dobiti pomoć.				
Znamo da smo važni našim prijateljima.				
Učimo iz grešaka drugih članova obitelji.				
Drugim članovima obitelji kažemo ono što stvarno mislimo.				
Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neka druga vjerska zajednica.				
Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.				
Savjete tražimo od svećenika (službenika religijske zajednice).				
Rijetko slušamo				

članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.				
Dijelimo odgovornosti u obitelji.				
Pokazujemo ljubav i naklonost drugim članovima obitelji.				
Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.				
Smatramo da je naše susjedstvo dobro mjesto za odgoj djece.				
Smatramo da se ne treba previše petljati s ljudima iz susjedstva.				
I u teškim trenucima vjerujemo da će sve biti dobro.				
Iskušavamo nove načine rješavanja problema.				
Razumijemo što članovi obitelji žele reći.				
Vodimo računa o tome da drugi članovi obitelji ne budu emocionalno ili fizički povrijeđeni.				

*-obavezan odgovor

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	HAJA FIAHENGO
NASLOV RADA	OTPORNOST OBITELJI S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD, ISTRAŽIVAČKI
ZNANSTVENO PODRUČJE	DRUŠTVENE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	PEDAGOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	TONI MAGLICA, doc. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. HAJA LJUBETIĆ, prof. dr. sc. 2. SUZANA TOHAŠ, doc. dr. sc. 3. /

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

SPLIT, 06.07.2023.

mjesto, datum

H. Fiahengo

potpis studenta/ice

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja HAJA FIAMENGO, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 06.07.2023.

Potpis

